

Nekatera nasprotja in razpotja programov za preprečevanje (mladinskega) prestopništva

Bojan Dekleva*

Zamisel preprečevanja kriminalitete

Izkušnja zadnjih desetletij je v večini razvitih in razvijajočih se držav pokazala, da se obseg kriminala tako absolutno kot relativno povečuje, pojavljajo pa se tudi vedno nove oblike družbeno nevarnih odklonskih vedenj.¹ Pri tem se je do določene mere presenetljivo pojavilo spoznanje, da kriminaliteta narašča hitreje v najbolj razvitih državah, v nasprotju s pričakovani, da bo hitro naraščajoče družbeno materialno blagostanje ugodno vplivalo tudi na počasnejšo rast, če ne že zmanjševanje obsega tudi teh družbeno konfliktnih situacij. Ta gibanja so pripeljala do ugotovitve, »da vzrokov kriminalitete in delinkventnosti ne gre iskati samo v posamezniku in njegovem družinskem krogu, temveč predvsem v splošnejših socialnoekonomskih in političnih spremembah ožjega in širšega okolja, ki mu posameznik pripada.«² Obenem s tem prihaja do spoznanja, da klasična sredstva (predvsem in zgolj represivna) za boj proti kriminaliteti niso (več) zadovoljiv odgovor na pojavljanje kriminalitete.³ Pozornost se obrača k iskanju drugačnih možnosti boja proti kriminaliteti, k spoznavanju že obstoječih dejavnikov, vplivov in načinov delovanja proti pojavljanju kriminalitete.

Zamisel o preprečevanju kriminalitete se je v okviru teh razmišljanj začela uveljavljati razmeroma pozno.⁴ Razvoj te zamisli je omogočal predhodni in vzporedni razvoj idej in prakse na področju kriminologije ter nekaterih sorodnih

* mag. Bojan Dekleva, višji raziskovalni sodelavec Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

¹ Poleg novih oblik kriminalitete, ki so vezane na novo proizvodno tehnologijo — kot na primer računalniški kriminal ali oblike ugrabljanja letal — prihaja tudi do novih oblik in simboličnih vsebin doslej že poznanih pojavov — na primer tako imenovanega mladostniškega nemira. Na »inovacije« v odklonskosti vplivajo tako spremembe materialnih tehnologij kot spremembe družbenih odnosov in njihove pojavnosti.

² Iz resolucije tretjega kongresa OZN o preprečevanju kriminalitete in ravnanja z delinkventi. Navedeno po Bavcon, 1975.

³ Heal (1983) analizira podatke o naraščanju obsega policijskih sil ter naraščanju obsega kriminalitete. Njegova ugotovitev ne preseneča: v času največje, najdražje in najbolj opremljene policije je tudi obseg kriminalitete največji. Heal v svojem prispevku odgovarja na vprašanje, zakaj tak »zdravoumski« odgovor na kriminal ne deluje. Podobno analizo prikazuje Clifford (1976) in mnogi drugi. Pečar (1982) piše, da »je človeštvo že zdavnaj prišlo do spoznanja, da z represijo (in samo z njo) ni mo-

področij. Med temi dejavniki, ki so tako ali drugače vplivali na idejo preprečevanja kriminalitete lahko navedemo:

— izposojo pojmovnega aparata s področja medicine in njene epidemiološko bakteriološke preventive, ki je dosegla ob koncu 19. in v 20. stoletja prej neslutene uspehe v preprečevanju nekaterih nalezljivih boleznih;

— gibanje družbene obrambe in sploh pozitivistično smer v kriminologiji, ki je preko spoznavanja in iskanja razmeroma enostavnih vzročnih modelov prestopništva nakazovala možnosti za vplivanje na te predpostavljene »vzroke« in s tem na prestopništvo;

— novejši smeri v kriminološki teoriji in empiriji, ki vedno bolj vzbujajo dvom v rehabilitativne možnosti klasičnih kazenskih ukrepov (kaznovanja, odvzema prostosti), ter ki so razvijale misel o stigmatizirajoči vlogi ustanov formalnega družbenega nadzorstva. Ker naj bi po tej razlagi te ustanove imele celo kriminogeno vlogo v razvoju sekundarnih deviantnosti, se na njeni osnovi razvijajo različne oblike »neintervencionizma«,⁵ zamisli »odvrčanja« (storilcev iz kazenskega postopka) in podobne;

— ugoden (ideološki) okvir je zamisli preprečevanja nudila ideologija tako imenovanih »poindustrijskih družb blagostanja«, ki takrat (še) ni kazala meja svojega razvoja ter svojih skritih predpostavk in posledic. Zamisel preprečevanja je v tem okviru poleg svojih stvarnih obetov (možnost učinkovitejšega nadzorovanja kriminalitete ob zmanjšanih stroških) imela tudi to

goče dosegati željenega družbenega konformizma.« V razpravi o »možnih dejavnikih, ki naj bi še dodatno prispevali« k uresničevanju družbenega konformizma govori o »samoupravnosti«, s katero »se pri nas na tem področju odpirajo nove razsežnosti, ki so še premalo izkoriščene...« Trifunović (1984) pravi: »Ta represivna oblika« reakcije na izvršena kazniva dejanja lahko pokaže svojo polno vrednost le skupaj z drugo, družbeno smerjo protikriminalne dejavnosti...«. Gradivo s 6. kongresa OZN o preprečevanju kriminala in obravnavanju storilcev, z naslovom »Trendi kriminalitete in strategije preprečevanja« (1980) uvodoma navaja, da se je preprečevanje kriminalitete kot posebno področje zanimanja in dejavnosti začelo razvijati s spremenjenim zaznavanjem kriminala.

⁴ Weis in Hawkins (1979) pišeta, da je »nova filozofija obravnavanja mladinskega prestopništva, ki se je pojavila konec šestdesetih in v sedemdesetih letih, imela vsaj tolikšen vpliv kot reforme mladinskega sodstva na prelomu stoletja«. Clifford (1975) navaja v opisovanju »razmeroma kratke zgodovine preprečevanja kriminala« prvo letnico 1969 — sestanek komisije OZN za socialni razvoj.

⁵ Schur (1973).

prednost, da je lahko pomenila zamisel »mehkejšega«, »socialnega«, morda manj konfliktnega in manj represivnega, prostovoljnega delovanja, obenem z videzom pristojnega in nevtralnega znanstvenega obvladovanja tega področja družbenih pojavov.

Še prav posebej pa je nastajajoča zamisel o preprečevanju kriminalitete našla ugodno mesto za svoj razvoj in uporabo v zvezi z mladinskim prestopništvom in odklonskostjo. Med vzroki te posebne primernosti mladinske odklonskosti za preprečevalna prizadevanja, je prav gotovo tudi najbolj hitro povečevanje obsega prijavljene mladinske kriminalitete, oziroma pojavljanje doslej »neznanih«, »novih« oblik odklonskosti, ki so bile v očeh javnosti in ustreznih ustanov razmeroma nepričakovane, nerazumljive in izrazito ekscesne.⁶ Zaradi masovnosti pojavljanja nekaterih odklonskih oblik vedenja med mladino, so mnogi pisci izrazili mnenje, da je v sodobnem času prvič prišlo do tega, da se mladina sama po sebi pojavlja kot problem.⁷ Za preprečevanje mladinske odklonskosti so vzpodbudni tudi prispevki različnih strok, ki se ukvarjajo s posebnim razvojnim obdobjem mladostništva (na primer mladinska psihologija, pedagogika). Mnoge od teh strok oziroma njihovih šol vidijo v obdobju mladostništva (in otroštva) neko posebej plastično in za kasnejši razvoj pomembno stopnjo osebnostnega in socialnega razvoja posameznika, v kateri naj bi bilo zaradi tega posebno umestno preprečevalno poseganje. Te domneve omenjenih strok (kakor tudi sama pojavnost mladinske odklonskosti) pa so prav gotovo v zvezi s posebnim družbenim položajem mladine v sodobnih družbah. Med drugim je za ta položaj značilna ekonomska odvisnost mladine (ob vzporedni razmeroma manjši sociokulturni odvisnosti) ter vključenost mladine v različne starostno razlikovalne ustanove (šola, organizacije prostega časa, itd.).⁸ Skupaj lahko ti dve značilnosti pomenita tudi razmeroma lažjo dostop-

⁶ Jašovič (1978) pravi, da se v povojnem času mladoletniško prestopništvo giblje v smeri »vse pogostejšega in drastičnega pojavljanja«; Habdidge (1980) govori o »spektakularnosti« pojava.

⁷ Brake (1980) pravi, da je mladina postala v očeh javnosti socialni problem sama po sebi takrat, ko se je začel uporabljati pojem (mladinske) subkulture v razlagi prestopništva. Monod (1967) trdi, da je mladina postala socialni problem takrat, ko se je izkazalo, da so njeni problemi — problemi moderne družbe nasploh.

⁸ Glej na primer Dekleva (1983) in Ule (1983).

nost širokih starostnih skupin mladine za preprečevalne namene.

Opisana gibanja ter okoliščine so tako prispevale k vedno pogostejšemu razmišljanju o preprečevanju kriminala, ponekod k nastanku ogromnega števila preventivnih programov⁹ in včasih kar k »inflativni« uporabi samega izraza.¹⁰ Po drugi strani pa tovrstna razmišljanja vodijo k bolj celovitemu pogledu na družbena dogajanja in vlogo odklonskosti v njih, k prvim poskusom upoštevanja odklonskih pojavov v družbenem planiranju,¹¹ v spoznavanje potrebe po »integralnem« ter »medsektorskem« pristopu k načrtovanju in izvajanju preprečevalnih dejavnosti.¹²

Današnje stanje na področju prakse in teorije preprečevanja kriminala je videti močno protislovno, oziroma še prej, pojmovno in metateoretično nejasno in neizdelano. Kljub dovolj soglasnim ugotovitvam, da je prihodnost uspešnejše borbe z odklonskostjo mogoče videti predvsem v smislu razvijanja preprečevalnih dejavnosti ter kljub nekaterim dovolj optimističnim in dokončnim deklarativnim izjavam,¹³ pa je mogoče najti tudi ogromno drugačnih izjav piscev

⁹ Oddelek ameriškega zveznega ministrstva za pravosodje (LEAA) je v letu 1979 zbral podatke o 898 programih preprečevanja mladinskega prestopništva, ki so jih izvajale različne organizacije po ZDA, in ki so bili (so)financirani večinoma iz zveznih ali državnih fondov.

¹⁰ Sodeč po različnih dokumentih in izjavah postaja preprečevanje — kot čarobna formula — bistvena dejavnost vseh najrazličnejših družbenih in drugih organizacij, celo tistih, katerih namen in delovanje sta preprečevanju ravno nasprotna. »Dejavnost preprečevanja je razpršena na mnoge konce, ki so obenem vse, hkrati pa nič... Zato se prenekateri represivni mehanizmi v naši družbi, dosti bolj »hvalijo« s preprečevalnimi dejavnostmi kot s tistimi, ki so zanje tradicionalni in zaradi katerih sploh so, čeravno so pri prvih znatno manj učinkoviti kot pri tistih, ki jih izvajajo s pomočjo pravno dovoljenih prisilnih sredstev« (Pečar 1982). »Zgodovinsko, kar se je znotraj mladinskega sodstva razumelo kot preventiva prestopništva, je bilo v osnovi »nadzorstvo prestopništva«,...« (Weis in Hawkins, 1981).

¹¹ Eno od redkih obsežnejših del, posvečenih izključno tej problematiki je na primer Clifford, 1976. Med domačimi viri glej predvsem Vodopivec, 1983.

¹² O integralnem in medsektorskem načrtovanju govorijo mnogi že omenjeni dokumenti kongresov OZN. O praktičnih poskusih razvoja in uporabe medsektorskega načrtovanja glej na primer Examples of Criminology in action, 1983.

¹³ Trifunović (1984) piše: »Družbena samozaščita... je najadekvatnejša oblika prevencije oziroma zadrževanja in zatiranja kriminalitete sedanosti in bodočnosti.«

o sedanjosti preprečevanja: kljub veliki siceršnji raznolikosti in konfliktnosti njihovih trditev pa se skoraj vsi skladajo v ugotovitvi, da je teorija preprečevanja šele na začetku svojega razvoja,¹⁴ oziroma da empirija do sedaj razvitih preprečevalnih poskusov kaže »dvoumne, mešane ali negativne rezultate«. ¹⁵ Ob tem velja prislunhiti oceni, da »je preprečevanje mogoče najpogosteje obravnavan in najmanj razumljen pojem v sodobni kriminologiji«, ¹⁶ in še bolj mnenju, »da načrtovanja preprečevanja kriminala nismo zares niti šele poiskovali, oziroma niti še odkrili potrebe po njem«. ¹⁷

Do opisanih nasprotij, dvoumnosti in različnosti v izhodiščih in ocenah preprečevanja kriminala prihaja zaradi različnih razlogov; najbolj pogosto omenjen je razlog, ki bi ga lahko pripisali spoznavno teoretični tradiciji in usmeritvi pragmatičnega pozitivizma: da enostavno o obravnavanem področju še ne vemo dovolj, da je potrebno na tem področju šele izoblikovati osnovne metodologije, pojme, teorije in teoretične sisteme. Taka razlaga je v skladu z ugotovitvami, 1. da družbene vede na svoji ravni razvoja niso dosegle stopnje razvitosti spoznavnih metodologij naravoslovnih ved; 2. da gre pri preprečevanju prestopništva v bistvu za napovedovanje bodočih dogodkov, kar zahteva še večjo metodološko izdelanost; 3. da gre za pojave, ki so praviloma prikrivani, raziskovalno težko dostopni; ter 4. da gre za izrazito akcijsko, dejavnostno usmerjenost in potrditev ustrezne teorije. Le-to, namreč dejansko dosegajne stvarnih ciljev — pa ne zahteva le poznavanja vzroč-

¹⁴ Vsi pregledani pisci ugotavljajo (poleg že omenjenih še Jurgen — T. S. 1977), da nam manjkajo temeljne pojmovne osnove preprečevanja, da ne obstajajo niti enotni cilji, del piscev pa celo ugovarja obstoju teorije preprečevanja (na primer Lunden, 1968). Že omenjeno poročilo za 6. kongres OZN (navedba 3) zaključuje, da so praktične aplikacije razvijajočega se teoretičnega okvira preprečevanja »v nekaterih državah v svojih preliminarnih fazah razvoja, medtem ko so v drugih to možnost šele komaj opazili«.

¹⁵ Weis in Hawkins (1981) navajata ta posplošen sklep po pregledu zares velikega števila objavljenih del in analiz. Dodaten problem se kaže v dejstvu, da je metodologija znanstvenega ocenjevanja rezultatov preprečevalnih programov močno zapletena, ne dovolj razvita, predvsem pa jo je zaradi mnogih okoliščin težko uporabiti.

¹⁶ Brantingham in Faust, 1976.

¹⁷ Clifford, 1976. Podobno, morda nekoliko paradoksnost, navajata Weis in Hawkins (1981), da je le malo preprečevalnih programov dejansko poskusilo preprečevati prestopništvo.

nosti kriminalitete, temveč tudi poznavanje in obvladovanje sredstev družbene akcije.¹⁸ Tudi to naj bi bil del teorije preprečevanja.

Čeprav bi zgoraj opisani razlagi le stežka ugovarjali, pa se zdi, da gre pri različnih nasprotjih v zvezi s preprečevanjem kriminalitete še za več in za kaj drugega, kot le za še nezadostno znanje. Zgolj racionalistični pogled na odklonskost ter njeno preprečevanje verjetno pozablja na druge dejavnike in mehanizme, ki bodisi ohranjajo in reproducirajo odklonskost, oziroma igra v njih odklonskost pozitivno vlogo. Tudi sama dejavnost praktičnega in teoretičnega razvijanja preprečevanja je verjetno pod vplivi teh dejavnikov, ki se izmikajo površni racionalistični analizi, in ki preko simboličnega pomena odklonskosti ter njegove uporabe s strani različnih družbenih skupin in ustanov povzročajo mnoge od opisanih nasprotij in nejasnosti v zvezi z zamisljivosti preprečevanja.

Namen tega prispevka je, da se preko razvijanja sekvenčnega modela preprečevanja bolj jasno pokažejo in morda pojasnijo nekatera nasprotja, ki ležijo v osnovi zamisli o preprečevanju in se kažejo kot različne teoretične in praktične težave pri preprečevalnih programih. Predvsem naj bi na osnovi tega modela postal jasnejši odnos med dejavnostmi konceptualnega razvijanja preprečevanja in njegovim izvajanjem, oziroma med racionalnimi (empiričnimi) in drugimi dejavniki v tem procesu.

Dejavnost (stopnje) v oblikovanju in izvedbi preprečevalnega programa

Izraz »preprečevanje prestopništva« se uporablja v različnih pomenih in pomenskih zvezah, ki vključujejo najrazličnejše subjekte, uporabo najrazličnejših sredstev in metod, izhajanje iz različnih teorij in predstav in usmerjenost na najrazličnejša vedenja in pojave kot predmete preprečevanja. V tem prispevku bomo »preprečevanje prestopništva« razumeli kot razmeroma načrtno in zavestno dejavnost kakega družbenega subjekta, ki deluje z namenom, da se določeni (odklonski) dogodki (običajno vedenja drugih družbenih in posamičnih subjektov) ne bi zgodili. Pri tem delovanju je pomembno tudi to, da je razmeroma diferencirano in zavestno izdvojen ravno cilj preprečevanja odklonskih

¹⁸ Lunden (1968) pravi, da ne gre le za teorijo preprečevanja, temveč predvsem za strategijo preprečevanja.

vedenj in dogodkov, ter da torej ta nameravani učinek ni zgolj stranska posledica nekih drugih ravnanj in dejavnosti.

Proces oblikovanja in izvedbe preprečevalnega programa lahko opazujemo skozi več časovnih stopenj, ki pa so spričo raznolikosti preprečevalnih programov lahko le abstrakcija, ki v različni meri ustreza različnim programom.¹⁹

1. oblikovanje odločitve o preprečevalnem programu;

2. analiza vzročnosti in možnih sredstev vplivanja na pojav;

3. analiza stroškov ter odločitev med alternativnimi metodami;

4. izvajanje;

5. spoznavanje zaželenih učinkov ter nepredvidenih stranskih posledic;

6. analiza dejanskih stroškov programa;

7. povratni vplivi na oblikovanje odločitev o preprečevanju.

Oblikovanje odločitve o preprečevalnem programu predpostavlja vzpodbuditev in zainteresiranje vseh pomembnih družbenih sil in subjektov do te mere, da se določen problem lahko dovolj pristojno²⁰ označi kot toliko moteč, da zahteva družbeno akcijo. Ob tem je potrebna določena stopnja soglasnosti o tem, za kateri odklonski pojav gre, za katere kontekste pojava gre, za katere bodoče storilce izbranih odklonskih vedenj. Opisan proces družbene »mobilizacije« je potreben, če naj se družbene sile uskladijo do tolikšne mere, da bo preprečevalne dejavnosti sploh mogoče izvajati. V tem, »mobilizacijskem« smislu pa ta proces že sam po sebi

¹⁹ Model sedmih faz je oblikovan na osnovi navedenja različnih težav in nasprotij preprečevanja iz tuje literature ter domačih izkušenj. Nekatere podobne prvine oz. modele opisujejo: Clifford, 1976; Crime trends and crime prevention strategies, 1980; Hope in Murphy, 1983.

²⁰ Zahteva po »pristojnosti« vseh pomembnih družbenih sil in dejavnikov z drugimi besedami pomeni, da morajo te sile in dejavniki uživati tolikšno zaupanje oziroma razpolagati s tolikšno družbeno močjo, da se predvidene vsebine preprečevalnih programov lahko uresničijo. Seveda pa niso redke priložnosti, ko se o »preprečevalnih dejavnostih« odloča »nepristojno« (lahko bi rekli tudi forumsko), kar pomeni, da se odločitve nikoli ne uresničijo.

Pri zahtevi o »pristojnosti« so tudi razlike glede na raven in obseg programov: če gre na primer za odločitve, da se na šolska vrata namestijo boljše ključavnice, je dovolj pristojen že na primer šolski ravnatelj s hišnikom; če gre za široke republiške socialne programe, vključuje potrebna raven pristojnosti lahko vse pomembne republiške organe in organizacije.

izvršuje določene naloge ojačevanja norm, saj posreduje v ožjo ali širšo javnost, s samim svojim odločanjem, informacije o mejah in vsebini norm. S svojo večjo ali manjšo obveznostjo in politiziranostjo pa tak proces lahko krepi same družbene subjekte, ki izvajajo ta proces in to z tovrstnim prikazovanjem politične legitimiranosti teh subjektov.

Osnova odločanja o preprečevalnih dejavnostih bi morala biti čim boljša informacijska baza,²¹ ki naj bi odgovorila na vprašanje kolikšen je sploh obseg določenega odklonskega pojava, kolikšni stroški z njim nastajajo in kdo nosi te stroške. V primeru večine odklonskih pojavov se v ta namen najpogosteje uporabljajo tako imenovane »uradne statistike«, ki odražajo dejavnost ustanov (ki obravnavajo te pojave) in ne nujno tudi stvarne odnose in obseg izbranih odklonskih pojavov. V določenem nasprotju s temi podatki se uporabljajo tudi zaznave in stališča javnosti o odklonskih pojavih, te pa so deloma plod lastne posameznikove neposredne izkušnje, deloma pa plod delovanja drugih dejavnikov ustvarjanja javnega mnenja (javna občila, referenčne skupine).

Pomembno vprašanje je tudi, kdo pravzaprav nosi stroške odklonskih pojavov. Pri tem je pomembno, koga zadenejo neposredni stroški, koga pa posredni: vsi ti so lahko psihološke, socialne ali pa materialne narave. Ovrednotenje stroškov istih pojavov ni enako za različne skupine prebivalstva; obstajajo različne konvencije in pojmovanja o »normalnih« stroških življenja v določenem okolju. Razumevanje ocenjevanja stroškov s strani različnih subjektov je pomembno predvsem zato, da bi bilo mogoče oceniti škodljivost določenih pojavov ter predvideti motiviranost različnih subjektov za vključevanje v proces preprečevanja.²²

²¹ 6. Kongres OZN je zaradi tega skupaj obravnaval vprašanje podatkov o obsegu kriminalitete ter strategije prevencije. V priporočilih je kongres posvetil veliko pozornosti zbiranju podatkov, ter pri tem med drugim tudi mednarodnemu sodelovanju ter uporabi več vzporednih načinov zbiranja podatkov (uradnih in drugih).

²² Predvsem v skandinavski kriminologiji se poleg (in namesto) cilja zmanjševati ali odstraniti družbene stroške kriminala, pojavlja kot pomemben cilj čim enakopravnejše in pravičnejše porazdeljevanje stroškov kriminala. V zvezi s porazdelitvijo stroškov ter preprečevanjem nekateri pisci menijo, da se stroški koncentrirajo na nižje družbene plasti, spodbude za preprečevanje pa prihajajo s strani srednjih in višjih družbenih plasti.

Organiziranje družbenih spodbud za oblikovanje odločitev o preprečevanju, običajno izvajajo različne družbene ustanove na višjih ali nižjih organizacijskih ravneh. Organiziranje teh spodbud in s tem preprečevalnih programov je lahko bolj lokalno in decentralizirano ali bolj nacionalno in centralizirano. Zdi se, da se z višanjem organizacijske ravni, na kateri se organizira spodbuda za preprečevanje, začnejo v samo dejavnost vključevati še številne druge težnje, ki lahko pomenijo popolnejše usklajevanje (podružbljanje) različnih interesov, lahko pa pomenijo tudi nekak družbeno-politično-mobilizatorski obred, ki s samim odklonskim pojavom nima več neposredne zveze.

V procesu uresničevanja odločitve za preprečevanje je pomembno tudi, kateri segmenti družbenih dejavnosti so vanj vključeni, oziroma kakšen je specifičen položaj subjektov v družbeni delitvi dela. Posebno pomembni so odnosi med politiko kot ožje razumljeno dejavnostjo, stroko (in znotraj nje znanstveno-raziskovalno sfero in sfero izvajalcev strokovnega dela), javnimi občili ter javnostjo in neformalnimi skupinami. Zdi se, da se občuteni stroški odklonskih pojavov, kakor tudi predvideni stroški sodelovanja v razvoju preprečevanja za posamezno od teh skupin razlikujejo, medtem ko je za uspešno izvajanje preprečevalnega programa pomembno sodelovanje vseh.

Med različnimi problemi in nasprotji na tej stopnji bi lahko navedli:

— izhajanje iz podatkov, ki v premajhni meri odražajo stvarnost odklonskih pojavov;

— pretirano »mobiliziranje« javnosti in ustanov, ki s tem pravzaprav razvijajo občutljivost za določene odklonske pojave in jih v zvezi s tem močneje in hitreje stigmatizirajo (pripeljejo do obravnave v pristojnih ustanovah);

— pretirano politizacijo preprečevanja, ki gre zato predaleč od obstoječih strokovnih spoznanj in možnosti;²³

²³ Pečar (1982) piše, da »je dejavnost preprečevanja... ponekod privesek česa drugega ali okrasek, ki se čemu prilega predvsem zaradi politizacije«. Posledica pretirane politizacije je lahko: demoralizacija in nezaupanje strokovnih kadrov; paradoksn učinek, da se zaradi nje obstoječa strokovna, materialna in institucionalna sredstva uporabljajo še celo manj uspešno; največkrat pa se pretirana politizacija konča s tem, da se ne uresniči nobena dejavnost izven družbenopolitičnih forumov, kjer so odločali o njeni uresnitvi.

— prevelik razkorak med ravenmi, kjer se odločitev sprejme, kjer se iščejo podatki na osnovi katerih je ta odločitev sprejeta, in kjer naj bi se odločitve uresničevale.²⁴

Analiza vzročnosti in možnih sredstev za vplivanje na pojav

Ta stopnja vsebuje razvoj spoznavne osnove programa preprečevanja izbranega odklonskega pojava. Če naj bi prva stopnja zajemala razvoj zaznav družbene nevarnosti odklonskega pojava, vse od osebnih zaznav pa do stopnje družbeno pristojnega izoblikovanja potrebe po preprečevanju, naj bi ta stopnja odgovorila na vprašanje, kaj pogojuje izbrani pojav, kako nastane, kaj ga obnavlja ter s tem v zvezi, kako bi ga bilo mogoče preprečevati, s kakšnimi sredstvi in metodami.

Zdi se, da se v stvarnosti omenjeni stopnji ne ločita tako močno, kot se vidi iz zgornjega izvajanja. Zdi se, da so pogosto tako zaznave in odločitve o družbeni nevarnosti pojava kot tudi »strokovne« analize vzročnosti in sredstev nadzorstva že vsebovana v nekih prevladujočih kulturnih pojmovanjih o normalnih in »nenormalnih« pojavih. Ko se sproži mehanizem formalnega družbenega oblikovanja potrebe po preprečevanju, so običajno v zamislih pobudnikov take družbene akcije vsebovane že tudi predstave o načinih in metodah tega preprečevanja. Opisana delitev na stopnjo odločanja o potrebi po preprečevanju in na stopnjo analize pojava in sredstev preprečevanja, je le pripomoček, da lahko razmišljamo posebej o pretežno politiziranih vidikih ter posebej o pretežno znanstvenostrokovnih vidikih začenjanja preprečevalnih programov; še bolj pa bi radi s to delitvijo opozorili na potrebo po temeljitejši strokovni analizi, oziroma na probleme, ki nastajajo v zvezi s pomanjkljivostmi na tej stopnji.

Analiza vzročnosti odklonskega pojava naj bi bila po mnenju večine piscev obvezni predpogoj uspešnega preprečevanja; nekateri pa trdijo, da ni razloga, zakaj naj bi bili teorija

²⁴ Predvidene težave zaradi prevelikih razkorakov med temi ravnmi lahko pripeljejo do uporabe prisile oziroma nedemokratičnosti in neprostovoljnosti že pri samem sprejemanju odločitve o preprečevanju.

vzročnosti in teorija preprečevanja povezani.²⁵ Vsekakor pa eni in drugi opozarjajo, da se preprečevanje brez znanstvene analize lahko ravna le po zdravorazumskih predstavah, ki pogosto pomenijo »več istega«, v ameriških razmerah pa tudi »bolje je nekaj narediti kot nič« in »če staro ne dela, potem mora biti novo boljše«.²⁶

Preprečevanje v družbenih znanostih zgodovinsko črpa svoj navdih iz modela medicinskega preprečevanja. Medicinsko bakteriološko preprečevanje je bilo prvo, ki je na strokovni osnovi prineslo človeštvu kot celoti, oziroma najširšim skupinam prebivalstva, prej nesluteno osvoboditev od številnih prej smrtno nevarnih bolezni.²⁷ Medicinski (naravoslovni) model preprečevanja je dejansko temeljil na spoznanju vzročnosti, ki pa je pri večini nalezljivih bolezni izrazito enostavna in razmeroma enodimenzionalna (povzročitelj bolezni je bakterija ali virus — ne glede na ostale dejavnike). Zaradi enostavne vzročnosti je v medicini možno tudi enostavno preprečevanje.

Za razliko od medicinskega modela bolezni (kot razmeroma nedvoumno določljivega stanja individualnega organizma) pa gre pri odklonskih pojavih in kriminaliteti za mnogo celovitejšo vzročnost, oziroma odnose med vzročnostjo in preprečevanjem:

— vzročnost odklonskih pojavov in kriminalitete je značilno večdimenzionalna; k nastanku določenega vedenja ali pojava prispeva lahko več različnih dejavnikov, od katerih so le nekateri lahko značilnost posameznika;

— posamezni dejavniki nimajo vedno vloge vzroka; v nekaterih primerih lahko nek dejavnik prispeva k nastanku kaznivega dejanja, medtem ko lahko v drugem primeru deluje v nasprotni smeri;

— ti dejavniki delujejo po mnenju večine piscev praviloma posredno; imajo poleg vloge »vzroka« velikokrat le vlogo potrebnega, a ne nujnega pogoja; vodijo k odklonskemu pojavu večinoma le v nekakšnem zblíževanju, ki med različnimi vedenjskimi možnostmi povečujejo verjetnost uresničitve ene od njih;

— poseben problem vzročnosti odklonskih pojavov je njihova odvisnost od družbenih definicij, ki pa so časovno in prostorsko relativne. Dodatno k temu interakcionizem poudarja določeno refleksivnost odklonskih pojavov ali vedenj, kar naj bi pomenilo celo kriminogeno vlogo družbenega sankcioniranja odklonskih vedenj;

— drugi vidik refleksivnosti se kaže v dejstvu, da so v središču pozornosti ljudje kot osebnosti in njihovo vedenje. Morebitno spreminjanje ljudi kot osebnosti in njihovega vedenja pa je v veliki meri stvar sredstev psihološke narave, ki so po eni strani lahko pogojena s sodelovanjem prizadetega posameznika, po drugi strani pa s sodelovanjem njegovih soljudi. Ta sredstva torej ni mogoče tako zlahka nadzirati in uporabljati kot v primeru uporabe medicinskih sredstev zdravljenja in preprečevanja.

Pri upoštevanju vzročnosti odklonskih vedenj se zato srečujemo s spoznavnimi težavami, saj ni mogoče najti enotne vzročnosti niti za isti odklonski pojav, kaj šele za vsa odklonska vedenja ali kazniva dejanja nekega časa in prostora. Po drugi strani pa iskanje vzročnosti nekega odklonskega pojava deli družbeno dogajanje, saj lahko le redko upošteva, da (negativno) odklonskost lahko povzročajo tudi neki družbeno pozitivno ovrednoteni dejavniki, oziroma da negativna (odklonskost) lahko izpolnjuje tudi družbeno pozitivne (združevalne) naloge.²⁸

²⁵ S tem bodisi opozarjajo na dejstvo, da so sredstva, ki so družbi na voljo za vplivanje na odklonski pojav druga, kot so bili dejavniki, ki pojav omogočajo ali povzročajo; po drugi strani izpostavljajo razliko med strategijo in vzročnostjo, ki naj bi ločili družbeno akcijo od izoliranega spoznavanja družbenih zakonitosti (glej navedbo 18 ter Shannon, 1968).

²⁶ Stratton in Terry, 1968.

²⁷ Seveda pa le v deželah, ki so bile dovolj bogate in tehnološko razvite. Model medicinske preventive pa kaže svoje omejitve tudi danes, v pojavljanju novih »socialnih« bolezni (krvnega obtoka) oziroma v neuspehu pri odpravljanju nekaterih starih »socialnih bolezni, na primer tuberkuloze tudi v deželah, ki imajo v povprečju visoko stopnjo blagostanja.

²⁸ Neupoštevanje teh značilnosti pogosto vodi v (nereflektirana) izhodišča preprečevanja, po katerih naj bi bila možna družba brez odklonskosti, oziroma po katerih naj bi bil namen preprečevanja dokončno odklonskost odstraniti. Preprečevanje lahko zaradi svoje izolirane težnje k odstranjevanju odklonskih vedenj zaide v slepo ulico »izničevanja simptomov«, v kateri naj bi odstranili moteč simptom, obenem pa ohranili vse ostalo nedotaknjeno. Tak način je namreč v medicini velikokrat mogoč z uporabo določenih fizikalnih in bioloških sredstev. Druga slepa ulica so še »časovni stroj«, »slabo, ki povzroča slabo« in druge; vsem je skupna izjava: »odklonskost bi lahko preprečili, le če bi...«. Omejena perspektiva takih izjav (ki v bistvu ostajajo na medicinskem modelu preprečevanja) nikoli ne seže do vprašanja, zakaj se ta »če bi...« ne more uresničiti.

Skladno z raznolikostjo vzročnosti odklonskih pojavov oziroma s posebnostmi vzročnosti družbenih pojavov sploh, so zelo različni tudi načini in oblike preprečevalnih dejavnosti. Med vrstami preprečevalnih dejavnosti omenjajo različni pisci različne klasifikacije; ena od njih navaja;

- preprečevanje kot represivna dejavnost;
- preprečevanje kot fizikalno-mehanično-odvračalno dejavnost;
- preprečevanje kot vplivanje na motivacijo posameznika in njegove ponotranjene nadzorne mehanizme;
- preprečevanje kot spreminjanje okvirov medosebnih odnosov.

Težava z aplikacijo današnjih etioloških teorij na področje preprečevanja je v tem, da so obstoječe teorije ali zelo splošne in torej v bistvu empirično nepreverljive, oziroma operativno omejeno uporabne za preprečevanje, ali pa so preozke in veljavne le za zelo omejene podskupine posameznikov in njihovih odklonskih ravnanj. Največja nevarnost pri uporabi etioloških teorij je v spoznavni parcializaciji, ki jo utegnejo prinesiti v preprečevanje. Za to stopnjo več piscev priporoča metodologijo medsektorskega in interdisciplinarnega načrtovanja in uporabo dovolj širokih teoretičnih okvirov, znotraj katerih bi bilo mogoče ovrednotiti posamična spoznanja in izkušnje.²⁹

Analiza stroškov ter odločanje med alternativnimi metodami

Posebno poudarjanje analize stroškov ter odločitve med možnimi metodami ne pomeni, da se ti procesi dejansko zgodijo v posebni časovni enoti. Posebnost te stopnje v primerjavi s prejšnjo je v tem, da podobno kot prva vključuje razmeroma močnejši politični vidik odločitve. Odločitev med predlaganimi strokovnimi rešitvami (če sploh obstajajo alternativne rešitve) upošteva poleg tehnologije preprečevalnega posega predvsem stroške. Ti stroški zajemajo poleg neposrednih finančnih sredstev še druge stroške, socialnopsihološke, javnomnenjske in drugačne

²⁹ »Strategije kriminalnega preprečevanja si lahko morda najboljše zamišljamo kot teoretični okvir, v katerega se lahko vstavlja novo mišljenje.« *Crime trends and crime prevention strategies*, 1980.

politične ozire.³⁰ Nekateri izmed stroškov — oziroma bolj rečeno potrebnih sredstev za izvajanje preprečevanja so lahko tako redki, da odločitev ne poteka več v primerjavah zamišljenih učinkov različnih metod in njihovih različnih stroškov, temveč bolj med različno uspešnostjo metod in njihovo različno izvedljivostjo. Določena metoda je lahko načelno uspešna, vendar zaradi političnih, kadrovskih ali drugih razlogov ni izvedljiva. Med najpomembnejšimi prvinami izvedljivosti programa je podpora javnega mnenja ter podpora predvidenih izvajalcev programa.

Nekateri pisci so označili kot sporen odnos med strokovnim in znanstvenim kadrom, ki izdeluje analize in alternativne metode ter strukturami, ki izbirajo in odločajo med predloženimi alternativami:

— pomanjkljiva strokovnost na področju preprečevanja je lahko vzrok nekakšni podrejenosti preprečevalnih struktur (poklicnih in laičnih) drugim bolj strokovnim poklicnim strukturam v družbi, zaradi česar se lahko odločitve nagibajo v korist programom, ki so sorodni že obstoječim, čeprav namenjenim drugačnim ciljem;

— nezadostno razviti delni strokovni podlagi lahko pomenijo možnost, da bodo strukture odločanja izbrale med mnogimi strokovnimi predpostavkami tiste, ki sicer ustrezajo že vnaprej prednostni alternativni. Vloga stroke postane tako znanstveno opravičeno sicer nestrokovnih odločitev;³¹

— Clifford³² meni, da se je v preteklem soodelovanju med strokovnjaki in načrtovalci (organi odločanja) pokazalo, da so strokovnjaki v svojih predlogih velikokrat preširoki (in ne upoštevajo stvarnih družbenih možnosti) ali preozki (in predlagajo individualne spremembe, ki niso v skladu z že veljavnimi odločitvami) ali pa so njihovi predlogi družbeno nevarni oziroma ne-

³⁰ Podobno kot imajo sredstva za izvedbo preprečevanja svojò politično ceno, jo imajo tudi predvidene koristi. Clifford (1976) navaja poleg predvidenih denarnih učinkov programa tudi splošno politično podporo državni vladi (v obliki glasov volilcev), ojačevanju struktur »birokracije, ki izvaja program« in splošni javnosti v smislu kakovosti življenja.

³¹ Glej Pavlovič, 1983.

³² Povzeto po Cliffordu, 1976.

sprejemljivi (metode, ki so sicer uspešne, a prenevarne ali neetične).³³

Nasploh se zdi, da je analiza stroškov ter na njej sloneča odločitev med alternativami velikokrat zelo parcialna, da zajema predvsem neposredne kratkoročne materialne stroške, da se odločitve o programih sklepajo nad ravni in brez ustreznega sodelovanja bodočih izvajalcev programov. Glede na specifične strokovne predloge se velikokrat izberejo alternative, ki so lažje razumljive, manj celovite in bližje zdravemu razumu.³⁴ Zdi se, da je premagovanje nekaterih nasprotij te in prejšnjih faz vezano na premoščanje različnih vlog, v katerih isti ali različni subjekti nastopajo enkrat kot subjekti odločanja, drugič kot strokovnjaki — izvedenci, tretjič in četrtič kot uporabniki.

Izvajanje

Stopnja izvajanja je tista, v kateri naj bi se na osnovi predhodno izoblikovanih družbenih potreb, strokovnih analiz (operacionalizacij) ter družbeno-politične odločitve med alternativami začela uresničevati neposredna preprečevalna dejavnost. Gre torej za stopnjo, v kateri se program šele poskuša izvesti, uresničiti, kjer pride do prvega stika programa, kot teorije, s stvarnostjo, kot najpomembnejšim testom programa.

Na tej stopnji se pojavljajo številne nepredvidene ovire in omejitve, ki v različni meri

³³ Zadnjo misel, o nevarnih in družbeno nesprejemljivih metodah Clifford ilustrira z metodo lobotomije ali uporabo mamil (psihofarmakov). Na drugem mestu pa govori o preprečevanju na Kitajskem po kulturni revoluciji, kjer naj bi preprečevali odklonsko vedenje na ta način, da so s totalitarno politizacijo lahko nadzorovali in preprečevali vsako vedenje, ki ni bilo povšeči takratnim oblastem. S tem v zvezi lahko trdimo, da ni problem najti uspešne metode preprečevanja odklonskosti, temveč take uspešne metode preprečevanja, ki naj bi bile sicer skladne s cilji in merili določene družbe.

Mogoče pa je najti primere za preprečevanje, ki bi bile zelo učinkovite, vendar se ne uresničuje, ker ni potrebnih družbenih pritiskov v tej smeri. Jacobby (1975) govori o dejstvu, da bi lahko preprečili smrt več sto ljudi v prometnih nesrečah, če bi ustrezno uredili javni promet. V ozadju dejstva, da se ta problem ne uredi tako, kot predlaga Jacobby, je očitno računica stroškov, v kateri so določene uteži, s katerimi se vrednotijo različne vrste stroški (med njimi tudi človeška življenja).

³⁴ Hope in Murphy, 1983.

ogrožajo uresničitev programa, kot je bil zamišljen.³⁵ Med takimi težavami so:

— nepričakovane in nepredvidene tehnične težave (ni na voljo potrebnih tehničnih sredstev), kadrovske težave (ni zadosti strokovnih izvajalcev), denarne težave (na stopnji izvajanja zmanjka denarja);

— že med izvajanjem se pojavijo nepredvidene stranske posledice, ki ovirajo njegovo polno uresničevanje;

— pomanjkljive možnosti centralnega nadzora nad dejavnostmi lokalnih dejavnikov;

— ni možnosti (motivacije) za ustrezno usklajevanje udeleženih organizacij (ali med sektorji);

— pojavijo se bolj prioritetni cilji ali nasprotja znotraj ciljev preprečevalne akcije, kar zmanjša pripravljenost za sodelovanje.³⁶

Zdi se, da se na stopnji izvajanja kažejo posledice nezadovoljivo rešenih in izvedenih problemov prejšnjih stopenj. Te probleme lahko morda združimo v dve večji skupini: nezadostno upoštevanje razpoložljivih strokovnih spoznanj ter nezmožnost doseči zadostno demokratičnost (ter s tem motiviranost vseh udeležencev) odločitev.

Predlogi za razreševanje teh nasprotij se večinoma vežejo na izboljševanje ali ureditev odnosov med vsemi udeleženi strankami. Bercknauer³⁷ se zavzema za ustrezen marketing, s katerim naj bi idejo preprečevanja »prodali« javnosti; gradivo 6. Kongresa OZN³⁸ podobno priporoča razprave, v katerih naj bi načrtovalci v »sektorju obravnavanja kriminala« prikazali načrtovalcem drugih družbenih dejavnosti prednosti in ugodnosti, ki bi jih njim prinesel uspešen preprečevalni program. Hope in Murphy³⁹ sklepata, da pri preprečevanju kriminalitete posvečamo preveč pozornosti analizi kriminala, namesto analizi situacijskih pogojev izvajanja, med katerimi je morda najvažnejše razumevanje organizacijskega konteksta izvajalcev programa.

³⁵ S tem v mislih je treba tudi presojeti podatke o »mešanih, dvoumni ali negativnih rezultatih« ovrednotenja preprečevalnih programov; če le-ti sploh niso bili izvedeni, potem na osnovi negativnih rezultatov ni mogoče sklepati o neučinkovitosti njihovih izhodiščnih predpostavk in teorij. Weis in Hawkins, 1981; Hawkins in drugi, 1980.

³⁶ Crime trends and crime prevention strategies, 1980.

³⁷ Bercknauer, 1983.

³⁸ Op. cit. 36.

³⁹ Hope in Murphy, 1983.

Več ali manj pa vsi pisci, tako ali drugače, omejnajo problem institucionalizacije preprečevalnih dejavnosti, kot zaželenega pogoja za uspešno izvajanje preprečevalnega programa.

Spoznavanje predvidenih in nepredvidenih učinkov programa ter njihovo ovrednotenje v smislu dejanskih stroškov in koristi

Zaradi nezmožnosti predvidevanja vseh pomembnih dogajanj v zvezi z izvajanjem preprečevalnega programa, prihaja praviloma do različnih nepredvidenih stranskih posledic. Te posledice so lahko bolj ali manj pomembne, lahko jih ocenjujemo same po sebi (glede na njihovo družbeno škodljivost ali koristnost), pomembno pa je to, da te stranske posledice med izvajanjem programa spreminjajo tudi sami izvajalci in druge udeležence programa in s tem pogoje izvajanja preprečevanja.

Velikokrat pripeljejo do stranskih posledic spremenjeni odnosi med izvajalci, uporabniki in »objekti« programa. Preprečevalna dejavnost lahko pomeni novo prakso na tem področju, ki pri ljudeh vzpodbuja spremenjene zaznave pojavov, nove motivacije, drugačna stališča. Lahko se zgodi, da te spremembe pripeljejo do spremenjenih zaznav samega problema, zaradi česar se že med izvajanjem programa deloma lahko spreminjajo metode, pristopi in tudi sami cilji. Čeprav se zdi, da take spremembe ogrožajo prvotni teoretični načrt programa, oziroma strategijo merjenja uspehov programa, pa imajo izvajalci programa velikokrat občutek, da morajo prilagoditi program zaznani stvarnosti.

Čeprav imajo stranske in nepredvidene posledice lahko vlogo dodatne animacije in motivacijskega dejavnika, pa imajo velikokrat vlogo nepričakovanih in morda nepremagljivih ovir. Te ovire so pogosto kar se da banalne. In velikokrat pripeljejo do zoževanja programov, do odstopanja od bistvenih načel, do tega, da se izvajalci lotijo tistega, dela »ki je možno, ne pa tistega, ki je potrebno«.⁴⁰

V zvezi z opisanimi dogajanjem pa so tudi težave z ovrednotenjem preprečevalnih programov. Te težave naj bi bile — vsaj po mnenju raziskovalnih raziskovalcev, ki podpirajo natančne eksperimentalne raziskovalne načrte, najpo-

membnejše težave v zvezi s preprečevanjem. Zdi se namreč, da lahko med množico obstoječih in že izvedenih preprečevalnih programov najdemo le peščico takih, ki bi sploh poskušale empirično ovrednotiti svoje učinke, in med temi le peščico takih, ki to poskušajo na najbolj primeren način, uveljavljen v delu družboslovnega raziskovanja — s pomočjo nadzorovanih eksperimentov. Razlogi za tako stanje so različni; predvsem gre za izredno kompleksnost raziskovalnega problema, za nezadostnost (velikokrat preozkost) dosedaj poznanih in uporabljenih metodoloških pristopov k ovrednotenju, za dejstvo, da se stvarna družbena akcija težko prilagaja vnaprej zahtevanim pogojem, ki jih zahtevajo raziskovalni programi. Dodatni problemi so v dejstvu, da največkrat lahko ovrednotimo le sam program, težko pa primerno zasledujemo dogajanje izven konteksta samega programa, ki so lahko še bolj važna v smislu ovrednotenja kot pa dogajanja v programu.⁴¹ Že omenjeno poročilo 6. kongresa OZN pa kot prvi problem evaluiranja navajajo odnose med izvajalci programov (ki so največkrat različne ustanove, ki obravnavajo odklonske pojave) ter javnostjo in raziskovalci. Izvajalske ustanove naj bi namreč pojmovalle evaluacijo kot grožnjo oziroma možnost kritike, ter zato razvijejo svojevrstno defenzivnost, za katero je značilno skrivanje podatkov in drugačno oviranje korektnih evaluacij.⁴²

Poleg ožje evaluacije — ki jo zanima zgolj doseganje ali nedoseganje operacionaliziranih ciljev — pa poteka še širše, družbeno politično ovrednotenje. To se loteva ocenjevanja s stališča temeljnih družbenih vrednot, potreb in prioritet. Preprečevalni programi, kot inovacijske dejavnosti oziroma kot dejavnosti, v katerih se lahko stvarno uresničujejo kake doslej le deklarativne vrednote, lahko ponovno vzbudijo morebitne stare dileme okrog družbenih vrednot in njihovega uresničevanja.

Poseben problem preprečevalnih programov in njihovega družbenega ovrednotenja je odnos med kratkoročnim in dolgoročnim vidikom. Če-

⁴¹ V literaturi se kot pogost primer tega problema navaja »učinek prenosa«: v programu, katerega glavna značilnost je bilo pogostejše patroljiranje milice v neki četrti, so sicer opazili pomembno zmanjšanje vlomov v tisti četrti, vendar zato povečanje vlomov v sosednjih četrtih.

⁴² Op. cit. 36.

⁴⁰ Rosenfeld, 1968.

prav so pogosto kratkoročna (aktualna) dogajanja tista, ki pripeljejo do začetka preprečevalnega programa, pa so lahko razvoj programa in njegovo učinkovanje pomaknjeni v daljše obdobje. Tako lahko nastaja razkorak med kratkoročnimi problemi in dolgoročnimi rešitvami, ki ne dajejo takojšnjih rezultatov, oziroma med kratkoročnimi rešitvami in dolgoročnimi problemi, ki jih prve ne rešujejo.⁴³ Seveda pa tudi metodološko neoporečne evalucijske raziskave s pozitivnimi rezultati lahko ne vplivajo na prakso, ker jih pač uprava oceni kot manj pomembne za svoje odločitve.⁴⁴

Programi in cilji preprečevanja lahko zadevajo temeljna politična vprašanja. Zdi se, da so v različnih družbenih sistemih znana in uporabljena različna »preprečevalna« sredstva in metode, ki se zdijo zelo uspešne, vendar pa sprožajo vprašanja svoje družbene sprejemljivosti. V zvezi s tem lahko razumemo trditev, »da je eden izmed pglavitnih odprtih problemov sodobne družbe, kako učinkovito preprečevati kriminaliteto in druge socialno patološke pojave ob polnem spoštovanju in varstvu človekovih pravic in svoboščin, njegovega človeškega dostojanstva in ob zagotovitvi možnosti za nadaljnje osvobajanje«.⁴⁵

Zadnja stopnja preprečevalne dejavnosti pa je njen povratni vpliv na začetne odločitve. Ta vpliv lahko pomeni opustitev dejavnosti, njeno uvajanje v širših razmerah, njeno spreminjanje ali kaj drugega. Zdi se, da je največji problem v zvezi s tem, enostavno pomanjkanje teh povratnih sporočil od preprečevalnih programov k družbeni praksi ter celo k drugim preprečevalnim programom. Zdi se, kakor da ob mnogih programih nastane nekakšna »družbena amnezija«, ko pristojni družbeni subjekti ne sprejemajo pomembnih sporočil iz dejavnosti in se pri-

⁴³ Hawkins in drugi (1980) menijo, da je največja težava preprečevalnih programov v tem, da javnost in politika od njih pričakujejo takojšnjo korist, ter da jim zato ne pustimo dovolj časa, da bi pripeljali do učinkov, oziroma da bi jih sploh lahko izpeljali.

Wilkins (1984) opisuje pritisk, ki ga čuti družboslovec na področju kriminologije v ZDA, po takojšnji uporabnosti raziskovanja (za kriminalno politiko). Ta pritisk vodi družboslovce k vedno večjim in vedno bolj kratkoročnim obljubam o družbeni koristnosti svojega raziskovanja, te obljube pa se seveda izkazujejo kot vedno bolj varljive, zato pada ugled stroke in znanosti na tem področju.

⁴⁴ Op. cit. 42.

⁴⁵ Bavcon, 1975.

hodnjič, na istem ali drugem kraju, začenjajo podobni programi in dejavnosti brez kritičnega razmišljanja o prejšnjih.⁴⁶

Zaključek

»Nemoč represije spoznavajo po vsem svetu, ne glede na družbenopolitično ureditev, zato povsod iščejo rešitve iz stisk«.⁴⁷ Preprečevanje, kot možno dopolnilo ali nadomestilo represiji, vidijo nekateri kot množico specifičnih programov, resolucija OZN pa veže odgovor k vprašanju kriminalitete na »doseganje družbene pravičnosti s spoštovanjem pravice državljanov do enakih pravic in enakih možnosti«.⁴⁸ Pomemben vidik pri tem naj bi bila možnost posameznikovega smiselnega in polnega vključevanja v različnih skupinah in ustanovah svojega življenjskega okolja.

V tem prispevku so bila analizirana različna nasprotja in problemi preprečevalnih dejavnosti in programov, ne da bi se sploh spuščali v njihova konkretna teoretična izhodišča in vsebine. Te dejavnosti, ki naj bi omogočale, da se posameznikovo pomanjkljivo družbeno integriteto dopolni oziroma »popravi«, pa same trpijo zaradi lastnih notranjih nasprotij, ki so posledica nezadostne integritete globalne družbe, oziroma nezadostne integritete preprečevalne dejavnosti v delovanje družbenih ustanov. To značilnost vidimo kot temeljno dialektično nasprotje preprečevalnih dejavnosti, ki preko njegovega razreševanja iščejo odgovore tudi na vprašanja o odklonskosti in konformizmu v sodobnih družbah.

⁴⁶ Hawkins in drugi (1980) so opazili, da se povsod po svetu ponavljajo zelo podobni programi, ki jih podobno ovirajo in prihajajo do podobnih zaključkov. Le redki so primeri, da bi isti raziskovalec ali skupina raziskovalcev, v svojem življenju izvedli več tovrstnih raziskav. Izraz »družbena amnezija« smo si sposodili pri Jacobyju (1975) in z njim označili dejstvo, da so nekatera sporočila preprečevalnih dejavnosti pač taka, da kažejo na splošne družbene nezadostnosti (ali vsaj nezadostnosti delovanja nekaterih ustanov), zaradi česar je njihovo sporočilo najbolje pozabiti; ... in začeti čez nekaj časa nov preprečevalni program ...

⁴⁷ Pečar (1983) ob tej misli dodaja, »da se preprečevanje odklonskosti kot relativno nova dejavnost ne da primerjati s tisočletnimi tradicijami represije, ne v organizacijskem ne v kakem drugem smislu, najmanj pa v zaupanju vanj«.

⁴⁸ Sixth united nations congress on the prevention and the treatment of offenders, 1980.

LITERATURA

1. Bavcon, L.: »Preprečevanje kriminalitete in njeno obvladovanje — izziv zadnje četrtine stoletja«. *Pravnik* 30/1975/7—9, s. 251—258.
2. Bercknauer, F.: Interdepartmental crime prevention — Approaches and proposals: A summary. V: **Examples of Criminology in Action**. Hannover, Lower Saxony Department of Justice, 1983.
3. Brake, M.: **The sociology of youth culture and youth subculture**. London, Rutledge, 1980.
4. Brantingham, P. J. in Faust, F. L.: A conceptual model of crime prevention. *Crime and delinquency* 22/1976/3, s. 284—296.
5. Clifford, W.: Planning crime prevention. Toronto, Lexington books, 1976.
6. Crime trends and crime prevention strategies. **Sixth United Nations Congress on the prevention of Crime and the Treatment of Offenders**, Caracas 1980, 32.
7. Dekleva, B.: Vrstniške skupine mladostnikov in socialno delo (v okviru kazenskega pravosodja). *Socialno delo* 22/1983/2, s. 2—22.
8. Examples of Criminology in Action. Hannover, Lower Saxony Department of Justice 1983.
9. Habdidge, D.: **Potkultura: značenje stila**. Beograd, Rad 1980.
10. Hawkins, J. D. et al.: **A typology of cause — focused strategies of delinquency prevention**. Washington, U. S. Department of Justice, 1980.
11. Heal, K.: The police, the public and the prevention of crime. *The Howard journal of penology and crime prevention*, 22/1983/2, s. 91—100.
12. Hope, T. in Murphy, D. J. I.: Problems of implementing crime prevention; The experience of a demonstration project. *The Howard journal of penology and crime prevention* 22/1983/1, s. 38—50.
13. Jacoby, R.: **Social amnesia**. Hassock, Harvester Press, 1975.
14. Jašović, Z. B.: **Kriminologija maloletniške delinkvencije**, Beograd, Naučna knjiga 1978.
15. Junger-Tas, J.: **Delinquency prevention in the Netherlands**. The Hague, Research and Documentation Centre of the Ministry of Justice 1977, 23 s.
16. Lunden, W. A.: The theory of crime prevention. V: **Prevention of delinquency: Problems and programs**. Edited by J. R. Stratton and R. M. Terry, New York, Macmillan 1968.
17. Monod, J.: Juvenile gangs in Paris: Toward a structural analysis. *Journal of research in crime and delinquency* 4/1967/1, s. 142—165.
18. Pavlovič, Z.: **Koga zanima človek in čemu?** Poročilo na Posvetovanju psihologov SR Slovenije, Portorož, 1983, 7 s.
19. Pečar, J.: Preprečevanje odklonskosti kot dopolnilo (ali nadomestilo) represiji. *Anthropos* 1982/4—6, s. 336—355.
20. Rosenfeld, E.: Social research and social action in prevention of juvenile delinquency. V: **Prevention of delinquency: Problems and programs**. New York, Macmillan, 1968. Edited by J. R. Stratton and R. M. Terry.
21. Schur, E. M.: **Radical non-intervention: A rethinking the delinquency problem**. New York, Prentice-Hall 1973.
22. **Sixth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the treatment of Offenders**. Caracas, United Nations 1981.
23. Shannon, L. W.: The problem of competence to help. V: **Prevention of delinquency: Problems and programs**. Edited by J. R. Stratton and R. M. Terry, New York, Macmillan, 1968.
24. Stratton, J. R.: in Terry, R. M.: General introduction. V: **Prevention of delinquency: Problems and programs**, Edited by J. R. Stratton and R. M. Terry.
25. Trifunović, M.: Osnovni elementi prevencije kriminaliteta. *Pravni život* 34/1984/3, s. 271—282.
26. Vodopivec, K. in drugi: **Alternativne možnosti razvoja nekaterih deviantnih pojavov do leta 2000**. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, 1982.
27. Ule, M.: Mladina in identiteta. *Teorija in praksa* 19/1982/7—8, s. 901—914.
28. Weis, J. G. in Hawkins, J. D.: **Preventing Delinquency**. Reports of the National Juvenile Justice Assessment Centers. Washington, U. S. Department of Justice 1981.
29. Wilkins, L. T.: U. K./U. S. A. — Contrasts in criminology: A personal view. *The Howard journal of penology and crime prevention* 23/1984/1, s. 11—23.

UDC 343.85

Some Contrarities and Dilemmas Related to the (Juvenile) Delinquency Prevention Programmes

Dekleva, Bojan, M. A., Higher Research Fellow, Institute of Criminology, Ljubljana

This paper analyses and explains the concept of (juvenile) delinquency prevention, which is considered from different points of view: as a notion with rational content, as an element of ideological explanation and as the preventive programmes already in existence.

In order to analyse preventive activities a model of seven successive phases of shaping and implementing preventive programmes was proposed. The

phases, which are all interrelated, are as follows: deciding on this activity, rational analysis, determination of aims and means, implementation of the programme, ascertaining effects and unexpected consequences, analysis of real costs and feedback information on the primary decision. The actual realisation of each of these phases depends on the connections and contrarities between the various agents and subjects interacting in preventive programmes.